

KANT'IN ÜÇ SORUSU VE ÜÇ KRİTİĞİ NEYİ AMAÇLIYOR?

Bu yıl, Kant'ın doğumun 300. Yüzyılı. Bu vesileyle Kant felsefesi konusunda bazı değerlendirmeler yapmak istiyorum. Ben, öznelliğe saplanıp kalmış olan ve nesnel gerçeklikten kopan Kant felsefesinden kurtulmak gerektiğine inananlardanım. Ancak bu görevi Kant'ı reddederek yerine getiremeyiz. Kant'ın neden güçlü etkisi olduğu gerçeğini anlarsak, onu aşabiliriz. Kant'ın felsefeye katkı ve eksikliklerini birlikte ele almak gerekir. Size Kant felsefesinden uzak durun demem. Onun görüşlerini öğrendikten sonra kendiniz karar verin.

Bu nedenle **ilk** EN GELİŞKİN FELSEFE NEDEN ALMANYA'DA ORTAYA ÇIKTI?

Kant'ın bu felsefedeki **rolü nedir?** Bu sorulara kısaca değindikten sonra, esas olarak 2 konuyu ele almak istiyorum.

BİRİNCİ KONU: Kant'ın Üçlüsü ile kastedilen nedir? Ünlü üç sorusu ve ünlü üç Kitabı. Nedir ünlü 3 sorusu?

1. (Birinci Soru şu: **NEYİ BİLEBİLİRİM?**) Bu soruyu, **Saf Aklın Eleştirisi** başlıklı kitabında ele alıyor---Bu kitap doğa hakkında bilgiye nasıl ulaşıyoruz konusunu inceler. Bu kitabın konusu **TEORİK AKIL'dır**. Teorik Akıl, **OLANI** bize açıklar. **Teorik Akıl, eyleme değil, bilmeye yöneliktir**. *Bilmek, nedenleri bilmek demektir. Teorik akıl, doğada olup bitenleri anlamaya çalışan akıl biçimidir* ve doğadaki NEDENSELLİĞİ ele alır.
2. (İkinci soru, **NE YAPMALIYIM?** Sorusudur). Bu soru, **Pratik Aklın eleştirisi** başlıklı kitabın konusudur. *Pratik akıl, insan ve toplum alanında etkin olan akıl biçimidir*. Pratik Akıl, eyleme yöneliktir ve **OLMASI GEREKENİ** gösterir. Pratik akıl, insanın pratik eylemlerine, DAVRANIŞINA VE AHLAKINA yön verir. Kant, *duyular ve geleneğe dayanan değil, AKIL VE ÖZGÜRLÜK TEMELİNDE* AHLAK FELSEFESİ geliştirmeye çalışır. AHLAK TEORİSİ geçmişte çok eleştiriye maruz kaldı. Bugün kabul görmüyor.
3. (Üçüncü soru ise, **NEYİ ÜMİT EDEBİLİRİM?** Sorusudur ki, bu soru, üçüncü kitapta yani **Yargı YETİSİNİN Eleştirisi**'nde inceleniyor. Kitabın başlığı içeriğine uymuyor. Çünkü bu kitap, doğadaki nedensellikte toplumdaki özgürlük arasındaki bir köprü kurmaya çalışıyor. OLAN İLE OLMASI gereken arasında bir başka deyişle **Bilgi ve eylem arasındaki boşluğu kapatmaya çalışıyor. Sanat felsefesinin temelini açıklamaya çalışıyor.**

İKİNCİ KONU Kant'a yönelik Eleştiriler (Herder, Hegel ve Heinrich Heine'nin eleştirileri) Özellikle Hegel.

EN GELİŞKİN FELSEFE NEDEN ALMANYA'DA ORTAYA ÇIKTI? VE NEDEN KANT?

Soruyu başka türü de sorabiliriz: Şöyle ki; Almanya ekonomik bakımdan İngiltere'den ve siyasal açıdan Fransa'dan çok geri olmasına rağmen, **felsefe neden Almanya'da daha gelişkin bir hale geldi?**

İngilizler – ekonomik devrimi gerçekleştirdiler; Fransızlar - 1789 devrimi siyasal devrimlere öncülük ettiler; Almanlar ise, ne ekonomik ne de siyasal devrimde başarı gösterebildiler; ama bu iki ülkenin deneyimleri üzerine düşünerek, felsefi alanda devrimi başardılar.

İngiltere ve Fransa neden başarılı oldular?

İngiltere ve Fransa, DİNİN GÜCÜNÜ kırdıkları için, daha doğrusu Hristiyanlığın yarattığı teolojik dünyayı yıktıkları için, Dünyevi olanı gerçekleştirdiler. Dinin gücünün kırılması, sonucu akıl özgürleşti. BU dünyaya yönelen insan da, giderek KENDİ içsel dünyasını ENTELEKTÜEL VE DUYGUSAL kapasitesini keşfetmeye başladı.

Dolayısıyla Alman felsefesinde insan hayatı açısından 3 önemli kavram vardır: **ÖZNE, AKIL VE ÖZGÜRLÜK.**

Kant, özgürlük konusunu gündeme getirir; **Schiller**: Aklın dünyası özgürlük dünyasıdır; **Hölderlin**: Özgürlük, kutsal Amaçtır. **Schelling**: Özgürlük felsefenin her şeyidir. **Hegel**, dünya tarihi özgürlüğün gelişim tarihidir. .

Ne var ki, filozoflar ÖZNE, AKIL VE ÖZGÜRLÜK konusunda farklı görüşlere sahipler.

Kant neden önemli? 1) Alman aydınlanmasının ilk önemli ve etkili filozofu, Prusya kökenli Alman olan Kant'tır; 2) Kendisinden sonraki dönemini belirgin olarak etkilemiş bir filozoftur; 3) Felsefede KOPERİK DEVRİMİ gerçekleştirmişti

Kopernik Devrimi: Kant'a göre daha önceleri, “bilincimiz nesnelerin etrafında dönüyordu”.

Şimdiyse tersini savunmak, “nesnelerin bilincimizin etrafında döndüğünü” göstermek gerekir.

Kant'ın YAŞAMI

Königsberg, Almanya'nın kuzeyinde olan denizdeki bir liman kenti. Königsberg, şimdi Rusya sınırları içinde. 2. Dünya Savaşından sonra Cermen nüfus göçe zorlandı. Şehrin adı Kaliningrad olarak değiştirildi. 2. Dünya savaşı sırasında eğitimli bir Sovyet generali, Kant'ın mezarının tahrip görmemesi için ordusuna emir vermiştir. Kant'ın yaşadığı dönem, eski feodal toplumdan kapitalizme geçişin yaşandığı bir dönemdi. Bu geçiş çağı aynı zamanda her şeyin eleştiriye tabi tutulduğu bir dönemdi.

Entelektüel alanda, bilimde Newton fiziği, felsefede ise, Leibniz (1646-1716) ve Christian Wolff (1679-1754) felsefesi gündemdeydi. Kant'ın yaşadığı dönemde Christian Wolff felsefesi ile Pietizm arasında entelektüel bir mücadele vardı. **PIETİZM**, dar kafalı koyu dindarlığı, pasif olan ve her şeyi tanrıdan bekleyen bir dinsel bir düşünce tarzını ifade eder.

Christian Wolff, Hale üniversitesinde iken bir konuşmasında din ve ahlak ilişkisini ele almıştı.

Konuşmasında şunu ileri sürdü: **Ahlak, din ile temellendirilemez.** Örnek olarak Çin'de Konfüçyüs'ün ahlak anlayışını, dinle temellendirmediğini gösterir.

Dindar ve yobaz öğretim üyeleri, onu Prusya Kralı I. Friedrich Wilhelm'e şikâyet ederler. Kral da saraydaki koyu dindarların etkisiyle Christian Wolff'u apar topar Prusya devletinin sınırları dışına sürdü. Kant, bu durumu dikkate almak zorundaydı.

Kant'ın sorunsalı ve Kant etkileyen 3 önemli düşünür

Bir filozofu anlamamanın en iyi yolu, onun sorunsalını anlamaktır. Kant'a kadar felsefe esas olarak iki akım olarak gelişip durmuştu: Birincisi empirizm, ikincisi rasyonalizm. Empirizm, bilginin kaynağının esas olarak deneyim olduğunu ileri sürüyordu; Rasyonalizm ise bilginin kaynağının temelinde akıl olduğu görüşünü savunuyordu. Kant, **her iki yaklaşımı tek yanlı bularak**, bir sentez yapmaya çalıştı.

Kant'n çıkış noktası insanın ikili yapısıdır: Kant'a göre insan hem doğal hem de toplumsal bir varlıktır.

Doğal bir varlık olarak, insan doğanın bir parçasıdır ve doğadaki zorunluluklara tabidir. Toplumda zorunlu nedensellik değil, özgürlük nedenselliği geçerlidir

Kant'ı etkileyen 3 düşünür: Biri doğa bilimcisi Newton, diğer insan özgürlüğü üzerine kafa yoran J.J Rousseau, üçüncüsü ise HUME.

Kant'a göre **Newton**, üç şeyi başardı:

Birincisi, Evrende görünen düzensizliğin arkasında bir düzen ve uyum olduğunu gösterdi.

İkinci olarak, evrendeki düzen ve uyumu matematik yolla kavrayan yasayı buldu.

Üçüncü olarak evrende düzeni sağlayan şeyin **çekme ve itme yasasına** dayandığını ispatladı.

J.J Rousseau ise, insan ve toplumsal alanda **üç şeyi** ortaya koydu:

İlk olarak, Rousseau çeşitliliğe ve farklarına karşın, insanın toplumda bir uyum ve ahenk kurma yeteneğinde olan yüce bir varlık olduğunu ileri sürdü.

İkinci olarak, **Rousseau'ya göre** toplumda uyumu ve ahengi sağlayan şey, ahlaki kurallardır.

Üçüncü olarak ahlak kurallarının arkasında yatan olgu, her insanın içinde doğuştan var olan **VİCDAN** duygusudur.

Hume, nedensellik konusu

SAF AKLIN ELEŞTİRİSİ

Kant, ilk kitabında esas olarak nesneler üzerine bilgi konusuyla ilgilenir. En yaygın ve en önemli eseri, **SAF AKLIN ELEŞTİRİSİ**, 700 sayfalık bu kitap. Okunması çok zor olan bir kitabın bütün içeriğini anlatmam mümkün değil. Dolayısıyla çok genel bir çerçeve çizmekle yetineceğim. Öncelikle, kitap hakkında bazı bilgiler vermem gerekiyor. Kitap ilk defa 1781 yılında yayımlanır. Hiç ilgi görmez. Çünkü hem anlaşılmayan bir dille yazılmıştır hem de o zamana kadar yapılan felsefelerden farklı bir şey sunmaya çalışır. Kant, hayal kırıklığı yaşar. Ancak bir yıl sonra eleştirel bir yazı yayımlanır. O makale de, Kant felsefesini Berkeley idealizmine benzetir. Bu ilgisizlik nedeniyle Kant, kitapta ne yaptığını açıklamak için 2 YIL SONRA GİRİŞ niteliğinde küçük bir kitap yayımlar. **PROLEGOMENA**. İlk baskısından 6 yıl sonra 1787 yılında Kant kitabının ikinci baskısı çıkar. Bu baskıda epey değişiklik yapmıştır.

Öncelikle saf akıl konusunu açıklamak gerekir. **Kant, SAF AKIL (Reine Vernunft) ilk neyi kast ediyor? Eleştiri ile ne kastediliyor?**

Kant'a göre, SAF AKIL, doğaya, deneyime dayanmayan, yalnızca mantık yürütmeye dayanan akıl demek. Kant'a, deneyimden ve nesnellikten kopuk olarak mantık yürütmeye dayanan geleneksel metafizik hatalıdır. Çünkü geleneksel metafizik, deneyime dayanmadan, bilgiye ulaştığını ileri sürüyor. Geleneksel Metafizik Mantık, deneyden ve duyumlardan kopuk idelerin analizine dayanan mantık demektir.

KANT'IN SAF AKLIN ELEŞTİRİSİ ESAS OLARAK 2 BÖLÜMDEN OLUR:

Birinci bölüm **TRANSCENDENTAL ESTETİK** bölümüdür. İkinci bölüm, **TRANSCENDENTAL MANTIK** bölümüdür.

Transcendental Mantık da kendi içinde *iki alt bölüme* ayrılır. *Transcendental Analitik ve Transcendental Diyalektik*

TRANSCENDENT VE TRANSCENDENTAL ARASINDAKİ FARK

Transcendent, duyumların ve bilginin sınırları aşan şeye **Transcendent** denilir. Örneğin Tanrı idesi Transcendent bir idedir. Çünkü **duyumlarımızın ve bilgimizin dışında bir şeydir.**

Transcendental ise, insan deneyimini mümkün kılan insanın kafasında a priori olan **içsel yetilerimiz**. Örneğin, zaman ve mekân Transcendental yetilerimizdir. Kısacası, **Transcendent** bizim dışımızda olan ve deneyimimizi aşan şeylere denilir; **Transcendental** ise bizde olan, yani zihnimizde olan, deneyimden bağımsız, ancak deneyimi mümkün kılan yetilerdir.

HEGEL'İN eleştirisi aklıma geliyor: **TRANSCENDENTAL** felsefenin **kavramlarını BARBACA bulur**. Böylesi kavramları Hegel'de bulamazsınız. Hegel-varlık-oluş-kavram gibi terimleri terci eder.

Kant açısından Estetik, Duyumlar bilimidir;

TRANSCENDENTAL ESTETİK bölümünde Kant, **Duyumların** iki önemli formu olan, **Zaman ver Mekân** formlarını ele alır. Kant açısından zaman ve mekân formları, a priori, yani önsel olarak insan zihinde var olan formlardır. Zaman ve mekân (**Anschauung/şeylere Bakış**), deneyimden türetilen şeyler değildir; deneyimden bağımsızdır; yani bir başka deyişle, bu iki BAKIŞ, **Zaman ver Mekân** deneyimi ve gözlemleri mümkün kılan iki şeydir.

TRANSCENDENTAL MANTIK

Transcendental Mantık ise, kendi içinde iki alt bölüm içermektedir: *Transcendental Analitik; Transcendental Diyalektik.*

Transcendental Analitik bölümünde ise insanın Anlama Yetisini (**VERSTAND**'ı) inceler. Ve bu Anlama Yetisi, bazı KATEGORİLERİN yardımıyla kavramlar üretir.

Transcendental Diyalektik bölümü, insanın VERNUNFT (US, AKIL) yetisini irdeler. Kant'a göre VERNUNFT, deney ve gözlemden bağımsız olarak İDELER üretir. VERNUNFTT, deneyden kopuk olan bir düşünce tarzıdır; dolayısıyla VERNUNFT'UN deney alanını aşan önermeleri nesnel gerçeklik iddiasını taşımazlar. İdeler, nesne olarak geçerli hiçbir sentetik yargının temeli olamazlar. Örneğin Tanrı idesi, Vernunft tarafından ortaya atılan bir idedir. Ancak tanrı idesi, deneyimle nesnel karşılığı gösterilebilecek ve nesnel olarak geçerli bir YARGI değildir. Çünkü deneyimden bağımsız olan tanrı hakkında bilgiye ulaşmamız mümkün değildir.

Deneyi ve gözlemi aşan **İDELERİN** antimonilere, yani çelişkilere düştüğünü ileri sürer. 4 Antinomi (Tanrı, Evren, Atom, Özgürlük)

Akl kusurlu: Çünkü hem tanrı varlığını düşünüyor hem de yokluğunu.

KANT, ESAS OLARAK ŞU SORULARA CEVAP ARIYOR:

Bilginin kaynakları nedir? Neyi kesin olarak bilebiliriz? Her konuda kesin bilgi olanaklı mıdır?

Kesin olarak bilemeyeceğimiz şeyler var mı? Bilgiyi olanaklı kılan yetilerimiz nelerdir.

Bilgi ve kavram nasıl oluşur?

Örneğin, diyelim karşımda bir ağaç görüyorum. Beynimdeki ağaç kavramı nasıl oluşuyor? Kaç türlü yetimiz var? İnsan yetilerinin rolü nedir? Hiçbir duyu organına ve duyumlara dayanmadan, nesnel gerçekliği olmayan TANRI fikri veya Evrenin sonsuzluğu idesi nasıl ortaya çıkabiliyor?

Kant bu sorulara cevap vermek için, nesnelere yönelmek yerine, dikkatini insanın bilme ve düşünme aygıtına yöneltir.

İnsan ZİHNİN HARİTASINI ÇIKARIYOR. Çok karmaşık olan bu haritaya değinecek değilim.

Sadece insanın BEŞ temel yetisine kısa ve yalınlaştırarak değinmekle yetineceğim.

1) SİNNLICHKEIT (Duyumsallık/Duyarlık); **2) VERSTAND** (Anlama Yetisi/Kavrama Yetisi/Anlak); **3) EİNBİLDUNGSKRAFT** (Hayal Gücü);

4) URTEILSKRAFT (Yargı gücü); **5) VERNUNFT** (Akıl/Us).

Kant, bu BEŞ yetimizin özelliklerine dayanarak, **kavramların, idelerin** güzel sanatların nasıl oluştuğunu açıklar.

1. **DUYUMSALLIK**, dış dünyadaki nesneleri görünüşlerini ALIMLAMA yetilerimizdir. *.(GÖRME, İŞİTME)*. Duyumsallık, sadece alıcı değildir; alınan şeylere biçim de verir. Bu biçimler zaman ve mekân formları altında gerçekleşir. Duyumsallık pasiftirler. Kant'a göre, duyu organlarımız aracılığıyla elde ettiğimiz duyu verileri, kendi kendilerini örgütleyemezler, kendi aralarında bağlar kuramazlar.

Duyu organlarımız, GÖRÜR, İŞİTİR; ama BİLEMEZ-DÜŞÜNEMEZ; Örneğin gözlerimizle dünya görebiliriz, ama gözlerimiz düşünmez.

2. **ANLAMA YETİSİ** (VERSTAND), duyu verileri ile anlama yetisinin kategorileri arasında ilişkiler kuran, onlardan kavramlar üretme ve yargılama yetisidir.

ANLAMA YETİMİZ,(VERSTAND), GÖRMEZ-İŞİTMEZ VS, AMA BİLİR-DÜŞÜNÜR

Kant'a göre *kesin bilgilerin, iki temel kaynağı vardır: Deneyim (Erfahrung) ve Anlama yetisi.*

Kant açısından, duyularımız olmadan hiçbir şeyi deneyimleyemeyiz.

Kant'ın ünlü sözüdür: *Duyular olmaksızın hiçbir nesne algılanamaz; ama Verstand olmadan da algılanan nesneler düşünülemez.*

3. **HAYAL GÜCÜ (EİNBİLDUNGSKRAFT/FANTAZİ):** *Bilginin iki kaynağı var dedik: Deneyim ve Anlama yetisi.* Ancak bu iki kaynağı birleştiren, **sentez** yapan bir yetiye ihtiyaç var. Bir anlamda hayal gücü, duyumsallık ve anlama yetisi arasında bir köprü görevi gören bir yeti. Bu iki yetinin kullandığı malzemeleri birbirine ileten, bu malzemelerin iletişim karmasının sağlayan bir yeti. Anlama yetisinin kategorilerini, duyusal olana, deneyime uygular. Üçüncü kitabında Hayal gücünü konusunu genişletir.
4. **YARGI GÜCÜ (URTEILSKRAFT):** Yargı Gücü, AYIRT ETME yetisidir. Bir şeye iyi, doğru veya güzel diyebilmek yargı gücünü gerektirir. YARGI GÜCÜ OLMADAN DENEYİM BİLGİYE DÖNÜŞMEZ. Felsefi olarak ifade edersek, yargı gücü, tikeli tümele dâhil ederek, düşünme gücüdür. Bir başka deyişle, duyumlar yoluyla alımlanan algıları, Anlama yetisinin kavramları altına sokarak, yargılara varmayı olanaklı kılar. Yargı gücü, Anlağın nicelik, nitelik, ilişki gibi kategorilerini gibi kullanır.
5. **AKIL** ise, 2 görevi yerine getirmektedir; A) Anlama yetisinin içeriğine *düzen* vermektedir; B) Akıl, geliştirdiği idealar sayesinde ÖZGÜRLÜK VE ahlak alanına açılmaktadır. SAF AKIL, nesnel geçerliliği olmayan tezler ileri sürebilir:
A.) Tanrı vardır ve Tanrı Yoktur! B.) Evren yaratılmıştır ve yaratılmamıştır. C) Ruh ölümlüdür veya ölümsüzdür. Aklın ideleri hem olumlu hem de olumsuz anlamda kullanılabilmektedir. Örnek, ÖZGÜRLÜK olumlu kullanımıdır. Tanrı olumsuz kullanımıdır.

Demek ki, insan bilgisi, ilkin **DENEYİM** ile başlar, buradan **KAVRAMLARA** geçer. Ve daha sonra AKIL, **İDELER** üretir.

NUMEN VE FENOMEN AYRIMI

Kant, nesnelerin bize görünüş biçimlerini bilebiliriz, ‘Kendinde Şey’i bilemeyiz.

Bilgi nasıl oluşur?

Kant’a göre; Dış dünyadaki nesnelerin *dış görünüşünden* gelen malzemeler, duyumsallığın formları olan zaman ve mekân tarafından düzenlenir. Yargı gücü, anlama gücünün kategorilerini zaman ve mekânın düzenlediği malzemeye uygular ve deneyim mümkün hale gelerek nesne ve kavramı kurulmuş olur. Böylece bilgi oluşur.

Türkiye’de Youtube kanal olan yeni etme genç felsefeciler var. Dünya çapında yaşanan düşüncenin sığlaşmasından bunlar da payını almışlar. Örneğin Kant’ı açıklarken, Kant’ın VERSTAND İLE VERNUNFT arasında ve KAVRAM İLE İDE arasında yapmış olduğu ayrımın farkında olmadan konuşuyorlar.

Bu ayrım yapılmazsa, Kant’ı anlayamazsınız. Çünkü Kant’ın felsefeye en önemli katkısı **VERSTAND** ile **VERNUNFT** arasında ayrım yapmış olmasıdır.

Anlama yetisi (VERSTAND) ile Akıl (VERNUNFT) arasındaki fark nedir? Anlama yetisi **KAVRAMLAR** üretir; AKIL **İDELER** yaratır.

Kavram ile İde arasındaki fark nedir? Kavram, nesneleri deneyimle verilen, VERSTAND’ın (Anlam yetisinin) işlediği duyu verilerinden üretilen şeylerdir. (Ağaç, bir kavramdır) İde ise, Kant’a göre nesneleri hiçbir deneyle verilemeyecek olan, VERNUNFT(Aklın) düşündüğü şeylerdir. (Tanrı, bir İdedir, deneyimi imkânsızdır, nesnel karşılığı yoktur)

Ayrıca Kant, **bilmek** ile **düşünmek** arasında ayrım yapar. **Anlama Yetisi (Verstand) bilir, Akıl (Vernunft), düşünür, akıl yürütür. Bilmek, kanıt gerektirir.**

Bilgi, bir şeylerin bilgisidir. Dolayısıyla nesnelerle-ilişki içindedir.;

Verstand, OLAN’ Vernunft OLMASI GEREKENİ düşünür.

Doğa üzerindeki bilgi ve kavramlar, **Anlama Yetisi**’nden (Verstand) kaynaklanır. Dolayısıyla doğa bilimlerinin kullandığı akıl biçimi VERSTAND’DIR.

A PRIÖRİ” VE “A POSTERİÖRİ” BİLGİLER

Kant, bu kitabında bilgi sorunu ve bilgiyi elde etme biçimleriyle ilgilenir: Ve iki türlü bilgiden bahseder: “**a priori**” ve “**a posteriori**” bilgiler.

A priori bilgiler; duyulardan gelmeyen, deneyle herhangi bir ilgisi olmayan, **zorunlu ve tümel** bilgilerdir. **Neden zorunludur?** Çünkü a priori bilgiler, deney ve gözlemden gelmediğinden dolayı da zorunludur. **Neden tümeldir?** Tüm insanlar için geçerli olduğundan tümeldir.

ÖRNEĞİN, Kant’a göre ZAMAN VE MEKÂN, deneyle elde edilemeyen a priori bilgilerdir.

A posteriori bilgiler ise deneyimle elde edilen bilgilerdir. A posteriori bilgiler deneyle kazanıldığı için değişkendir.

ANALİTİK YARGILAR VE SENTETİK YARGILAR

Öte yandan Kant, “**analitik yargılar**” ve “**sentetik yargılar**” arasında ayrım yapar. Analitik yargılar, bilgiye yeni bir şey katmayan, zaten o nesnede var olan şeyi açıklayan yargılardır. ÖRNEK: Top, yuvarlaktır. Sentetik yargılar ise yeni bilgiler kazandıran, bilgiyi genişleten yargılardır. Örnek: TOP, kırmızıdır.

PRATİK AKLIN ELEŞTİRİSİ

Kant bu kitabında ne yapmalıyım sorusuna cevap arar? Pratik Akıl ile Kant neyi kast ediyor? Pratik Aklın amacı nedir? Kant’a göre Pratik Akıl, insanın pratik eylemlerine yön veren ve OLMASI GEREKENİ yapmaya çalışan bir akıl biçimidir. İnsan, akıl ve iradeyle donatılmış **özerk** bir varlıktır. Özerk bir varlık olarak, **istemleri** olan, kendine **amaç** ve **görevler** koyan bir canlıdır. Kant açısından her insanın amacı, genel olarak **EN YÜKSEK İYİ OLANI** istemesidir. Yani OLMASI GEREKEN ŞEY, en yüksek iyidir.

En yüksek iyi istemeden önce, ilkin iyi ve kötü arasında ayrım yapabilmek gerekir.

Kant açısından, **insanda iyi ile kötü arasında ayrım yapma yetisi, doğuştan gelen bir yetidir.**

Peki, **iyi ile kötü arasında ayrım yapma yetisi neye dayanıyor?** Duygulara mı, yoksa akla mı dayanıyor?

Kant açısından iyi ve kötü arasında ayrım yapmak, iki yetiye dayanıyor: 1) Özgür İrade 2) Akıl. Yani insanın iyi ve kötü arasında ayrım yapması, doğuştan gelen AKIL yetisine ve ÖZGÜR İradesine dayanır.

Peki, **insan için EN YÜKSEK İYİ** nedir?

Kant, öncelikle bu soru konusunda daha önceki görüşleri eleştirel bir incelemeye tabi tutar:

Daha önceki görüşler iki şeyi ileri sürüyorlardı: Örneğin Aristoteles için en yüksek iyi MUTLULUKTUR. Bazı düşünörlere göreyse, en yüksek iyi YARARLI olan şeylerdir. *İşte Kant, ilkin daha önceki pratik felsefelerin, mutluluk ve yarar peşinde koşmasını sorgular ve eleştirir.* Çünkü Kant’a göre, eski felsefelerde en yüksek iyi olarak görölen mutluluk ve yarar, **duyulara** bağılı olan şeylerdir. Yani eski felsefelerde, mutluluk ve yarar, insanın aklından değıl, duyular ve bedensel ihtiyaçlardan kaynaklanmıştır.

Kısaca, Kant’a göre, **EN YÜKSEK İYİ’yi, duyular değıl, AKIL belirlemelidir.** Çünkü Kant açısından Aklın en önemli istemi ÖZGÜRLÜK’tür. Dolayısıyla Kant, pratik felsefenin amacını MUTLULUKTAN ÖZGÜRLÜĞE **doğru kaydırır.** Dolayısıyla en yüksek iyi MUTLULUK değıl, ÖZGÜRLÜK’tür.

Kant şöyle düşünür: *Doğa ana, insana arzu-istem vermiştir. Eğer DOĞA ANA, ben insana akıl ve arzuları insanlar mutlu olsun diye verdiğini düşünüyorsa, fena halde yanılmıştır. Akıl, insanı mutlu etme konusunda, başarısızdır. Tecrübe gösteriyor ki, Aklından ziyade içgüdüleri ve duygularıyla yaşayan insanlar çok daha mutlu olmaktadırlar. Bir köle mutlu olabilir, ama özgür değıldir. Aklın özgürlüğünden kaynaklanan mutluluk, içgüdülerin doyurulmasından kaynaklanan mutluktan daha üstündür.*

Kant’a göre doğadaki nedenselliğın yanında, bir de **özgürlükten kaynaklanan nedensellik yasaları** vardır.

Ancak özgürlüğün nedensellik yasaları doğadan kaynaklanmaz. Özgürlüğün nedenselliğı ve yasaları, insanın amacından, iradesinden kaynaklanır.

AHLAKIN YASALARI VE BUYRUKLARI

1) Kendine davranılması gibi diğerklerine davranmalısın; 2) Diğerk öznelerin iyiliğini gözetmekle yükümlü olmalısın; 3) İnsanı araç değıl, amaç olarak görmelisin; 4) Diğerk insanlara sayğı göstermelisin; 5) Sayğı gösterebilmek için ben sevgisini sınırlandırmalısın; 6) Hakikati söylemelisin. Hayat kurtarsa bile, yalan söylemeyi etik bulmaz

,Ne var ki, En Yüksek İyi’yi **bilmek yetmez, bir de onu gerçekleştirmek gerekir.**

İşte dananın kuyruğunun koptuğıu nokta burasıdır:

Kant’a göre, Tanrının varlığını kabuk etmeksizin, en yüksek iyinin gerçekleşme olanağı yoktur. Tanrının, olup olmadığını bilemeyiz ve kavrayamayız. Ama Tanrının varlığı varsayarak, davranışlarımızı belirleyebiliriz.

HEINRICH HEINE’nin eleştirisi: Kant, saf aklın eleştirisinde Tanrıyı **kapıdan dışarı** atmıştı; şimdi Pratik aklın eleştiresinde kapıdan attığı tanrıyı tekrar **pencereden içeri sokuyor.**

YARGI GÜCÜNÜN ELEŞTİRİSİ

Kant, bu üçüncü kitabı neden yazdı? Bu konuda yaygın görüş şu: Kant'ın TEORİK felsefesi ile PRATİK felsefesi arasında derin bir uçurum vardı. Çünkü TEORİK felsefesi doğadaki ZORUNLULUKLAR konusunu; pratik felsefe ise, insanın ÖZGÜRLÜK konusunu merkeze koydu. Yani doğada NEDENSELLİK ile insanın ÖZGÜRLÜK sorunu arasında büyük bir boşluk oluştu. Bir başka deyişle bir determinizm diğer tarafta voluntarizm arasında bir gerginlik sorunu var. Ve Kant'ın felsefesinde bu İKİLİ durum eleştirilere yol açmıştır. İşte Kant, esas olarak bu ikiliğe son vermek ve sisteminin bütünlüğünü kurmak için bu üçüncü kitabını kaleme almıştır.

Gerçekten Kant, Kant Yargı Gücünün Eleştirisinin önsözünde, felsefesinin bütünü üç alana ayırıyor: **1) Doğa, 2) Özgürlük, 3) Sanat.**

Her alanın özellikleri ve amacı farklıdır. Örneğin Doğa'da **Yasaya Uygunluk** ilkesi aranır; Özgürlük alanında **Son amaç** ilkesi önemlidir. Sanat alanında ise **amaçsalılık** ilkesi gündemdir.

Ayrıca her alanda kullanılan yetiler birbirinden ayrılıyor: Örneğin Doğa'da **Verstand**, özgürlük alanında **Vernunft**, sanatta ise **Urteilkraft (Yargı Gücü)** kendi alanlarını kavramaya çalışıyorlar.

Kanta göre insan ZİHNİ'nin (GEMÜT)) üç temel yetisi vardır: **1) Bilme Yetisi; 2) Arzu ve isteme yetisi; 3) Haz alma ve Almama yetisi** Bilme yetisi BİLGİYİ; Arzu ve isteme yetisi ÖZGÜRLÜĞÜ temellendirir. Sanat ve haz yetisi DUYULARIN EĞİTİLMESİNİ amaç edinir.

Bu kitap 2 bölümden oluşuyor: 1) Estetik Yargı Yetisinin Eleştirisi 2) Amaçsal Yargı Yetisinin Eleştirisi.

Estetik Yargı konusu da kendi içinde 2 alt bölüme ayrılıyor: *Estetik Yargı Yetisinin Analitiği ve Estetik Yargı Yetisinin Diyalektiği*

Bu eserde Kant, ESTETİ YARGI YETİSİ, BEĞENİ DUYGUSU, GÜZEL OLAN VE YÜCELİK DUYGUSU gibi sorunlarla ilgilenir.

Sanatta beğeni duygumuzun kaynağı nedir? Yargı gücü nedir? Hayal gücü nasıl bir rol oynuyor? Anlama yetisinin (Verstand) rolü var mı?

Kant, estetik konusunu açıklamak için, yargı gücünü, hayal gücünü, hayal gücü ile anlama yetisi arsındaki ilişki ve hayal gücü ile akıl ilişkisini etraflıca açıklamaya girişir.

Yargı GÜCÜ ne demek? Yargı Gücü, AYIRT ETME yetisidir. Bir şeye **İYİ, DOĞRU VEYA GÜZEL** diyebilmek yargı gücünü gerektirir. YARGI GÜCÜ OLMADAN DENEYİM BİLGİYE DÖNÜŞMEZ. Yargı gücü, Anlağın nicelik, nitelik, ilişki gibi kategorilerini gibi kullanır.

YARGI GÜCÜ, ne anlama yetisi gibi KAVRAMLARI ne de Akıl gibi İDELERİ olan bir yetidir.

TARTIŞMA KONUSU ŞU: *Yargı gücü, kendi başına bir olan bağımsız bir yeti midir? Yoksa anlama yetisine mi bağlıdır?* Kant'ta bunlar tam açık ve net değil. Bazen yargı yetisi, anlama yetisi ile akıl arasında bir köprü işlevi gören bir yeti olarak görülür. .

Estetik nedir? *Kant'a göre estetik, yalnızca öznel bir şeydir ve öznedeki oluşan bir durumdur. Dolayısıyla estetik, nesnede içerilen bir şey değildir; nesneden kaynaklanmadığı için, estetik nesne konusunda hiçbir şey söylemez.*

Kant'a göre **ESTETİK, ne yalnızca duyumsallıkla ne de Anlama yetisiyle açıklanabilir**

Estetik Yargı nedir? Estetik yargı, en genel tanımıyla, bir nesneyi hiçbir çıkar olmaksızın HAZ ALMA YA DA ALMAMA yoluyla yargılama yetisidir.

Kant, güzeli, iyi, doğru ve duyumsal olan hazzardan ayırır. Ona göre, iyi ve doğru şeylerin yargısını yapan anlama veya akıl yetisidir. Duyusal haz ise, duyumların haz almasıdır.

Bu noktada **duyusal haz ile estetik haz arasında ayrım yapar.** Duyusal haz, insanın yalnızca duyusal isteklerinden kaynaklanan bir hazdır. Güzel bir yemekten haz almak, estetik bir haz değildir. Çünkü bu haz, yalnızca duyulardan kaynaklanır.

HAYAL GÜCÜ: Kant, birinci kritiğinin ilk baskısında hayal gücüne bağımsız bir rol vermişti. Ancak idealizmle eleştirildiği için, 2 baskıda geri adım atar. Hayal gücünü bağımsız bir yeti olarak değil, Anlama yetisinin altında olan bir yeti olarak değerlendirir. Ancak Üçüncü kritiğinde hayal gücünü etraflıca ele alır. Çünkü hayal gücü olmadan sanatın açıklanamayacağını ileri sürer.

Hayal gücü sanatta önemli bir rol oynar.

Hayal gücü ise, sanatın dayandığı yetidir.

Kant, güzel sanatlar söz konusu olduğunda, hayal gücü insana tüketilmeyecek malzeme sunar.

Hayal Gücü Ne Demek? Hayal gücü, duyumsallık ve anlama yetisi arasında bir köprü görevi gören bir yeti. Bir başka deyişle, duyumsallık ile anlama yetisini birleştiren, **sentez** yapan bir yetidir. *Ancak bu sentezin belli bir ŞEMAYA göre yapılması gerekir.*

Şematizm konusu, Kant felsefesinin en karmaşık konularından biridir. Burada söz konusu olan şey, anlama yetisinin kategorilerinin (nicelik, nitelik, ilişki vb.) duyumsallığa uygulanmasıdır. Bir başka deyişle, şematizm, nesnenin görünüşü ile kavram arasında bağlantı kurmaya çalışır.

HAYAL GÜCÜ, ÇOK YÖNLÜ BİR YETİDİR. Hayal gücü, anlama yetisinin kavramlarını kullanabildiği için bilişi, duyumsallıkla ilişki kurarak estetik deneyimi mümkün kılan bir yetimiz. Ancak hayal gücü, sadece anlama yetisi ile değil, AKIL ile de ilişki kuran bir yetidir.

Yani hayal gücü hem duyular ile Anlama yetisini birleştirip sentez yapan bir yetidir hem de duyular ile akıllı bir araya getiren bir yetidir.

GÜZEL NEDİR? YÜCELİK DUYGUSU NASIL OLUŞUR? GÜZEL İLE YÜCELİK DUYGUSU ARASINDA NASIL BİR FARK VAR?

Güzel: Kant açısından, **GÜZEL, ESTETİK HAZ UYANDIRAN ŞEYDİR.** Güzel, öznel alana ilişkindir; güzel nesnellikten yoksundur

Güzel, hayal gücü ile anlama yetisinin (VERSTAND) sentezi sonucu ortaya çıkar..

Yücelik duygusu ile kastedilen nedir? *Örnek Piramitler, Köln'deki Dom kilisesi,* insanda güzel hissi uyandırmaktan ziyade VAY BE ve PAAH dedirten, bir yücelik duygusu uyandırır. Burada niceliğini önemli rolü var.

Yücelik Duygusu: Kant'a göre hayal gücü ile aklın (VERNUNFT) bir araya gelerek doğurduğu duygudur.

Peki, ama nesnellikten yoksun olan ve yalnızca öznel olan güzel, evrensel ve herkes için geçerli olabilir?

Kant, güzelliğin evrenselliğini ORTAK DUYGU ile temellendirmeye çalışır.

Güzel olanın özellikleri:

- 1) Güzel, fayda ve çıkar gözetmeksizin, haz duyma hissi doğuran şeydir.
- 2) *Güzel, herhangi bir kavram olmaksızın evrensel olarak haz verendir.* Güzel olan, kavramsallığı dışlar. Beğeni yargısı, bilişsel bir yargısı değildir. Güzel ne kavramlara dayanır; ne de kavramları amaçlar.
- 3) Güzel her zaman tekil nesneler söz konusudur.

Bugün farklı sanat teorileri söz konusu.

Duyusal Etki teorisine göre, sanat, sanat eserinin kendisinden ziyade sanat eserinin sanatı izleyende yarattığı etkiye incelemeli.

Biçimci sanat ekolü ise, sanat eserinin kendisine yoğunlaşmayı önerir.

ERDER'İN ELEŞTİRİLERİ:

- a) Herder, yaşamının son dönemlerinde materyalist bakış açısına dayanarak Kant'ın transendental idealizmine eleştiriler yönetir. Kant'ın 'kendinde şey' ve 'Görünüş' ayrımını yanlış bulur.
- b) Zaman ve mekân dâhil olmak üzere tüm bilgilerimizin kaynağının deneylerden geldiğini ileri sürerek, Kant'ın akli deneyden koparmasını eleştirir.
- c) Kant'ın Akıl anlayışı, iki açıdan tarihsellikten yoksundur:
 - Çünkü Kant, zaman ve mekân kavramlarının, deneye dayanmadıklarını, a priori olduklarını iddia eder.
 - Saf akıl olmaz, akıl her zaman Tecrübeyle bağlantılıdır.
- d) Kant'ın ırk anlayışını eleştirir
- e) Herder, her sürünün bir Çobana ihtiyacı olduğunu eleştirir.
- f) Herder, savaş ve barış konusunu da ele almıştır. Tüm saldırgan savaşlara karşı olan Herder, savaşın sadece saldırılan ulusta acılara, sıkıntıya ve sefaletle değil, saldırgan ulusun halkı da sefalet maruz kaldığını belirtir. *Herder, Kant gibi hükümet başkanlarına 'barış' çağrısında bulunmaz, halklara çağrıda bulunur. Herder'e göre, kendi gücünün bilincine varan, uluslararası dayanışma silahını kullanabilen halklar, hükmetme olanları barışa zorlayabilir.* Herder açısından barış, devletler hukuku ile ilgili sorun değil, halkların eylemiyle kabul ettirilebilecek insanlık sorundur. Halkların kendi güçlerine güveni barışın kaynağıdır. Halklar tarih bilincine ulaşarak ve kendi güçlerinin bilincine vardığında, savaşlar yok olacaktır.

HEGEL'İN KANT'A YÖNELİK ELEŞTİRİLERİ

9

Hegel, Kant felsefesine darbe indirici eleştiriler yöneltmiştir. Bu eleştirilerden sadece 4 önemli noktaya değineceğim.

A) Transendental Felsefi kavramların eleştirisi.

- Hegel, Kant'ın felsefeye soktuğu bazı kavramları (transendent, transendental, a priori, a posteriori vb.) eleştirmiştir. Bu ifadelerin barbarca olduğunu dile getirmiştir.

B) Kant'ın ÖZNELLİĞİNİN eleştirisi

- Hegel, Kant'ı **öznelliğe** saplanıp kalmakla eleştirir. Kant'ın özne anlayışını eksik bulur. Çünkü Kant hem özneyi bilinçle özdeşleştirmiştir hem de özneyi dış dünyadan kopararak ele almıştır.
- Hegel'e göre, Kant'ı insan Aklında varsaydığı ve apriori olarak saptadığı şeylerle, dış nesnelere ulaşamaz, ancak var olan formlara ulaşılabilir ki, bu da tam bir bilme değildir.
- Hegel açısından Kant, ÖZNE VE NESNE düalizmini aşamamıştır ve ÖZNE VE NESNE'nin birliğine ulaşamamıştır.
- Ayrıca Kant, nesnenin olup olmadığı, bilginin nasıl oluştuğu gibi soruları, öznenin akılsal yetilerine bağlamıştır. Bir başka deyişle, Kant, **toplumsal ve kültürel ortamdaki bağımsız olarak, ÖZNE ve BEN kurmaya çalışmıştır.**
- Hegel'e göre Kant'ın öznesi, evrensel yasalar tabi, ancak tarih dışı, toplum ve kültürden soyutlanmış bir öznedir. Hegel'e göre özne, tarihten, toplumdan ve kültürden bağımsız özne anlayışı, İÇİ BOŞ ve YÜZEYSEL bir özne anlayışıdır. Hegel açısından Kant, tarih ve toplum dışı bir ÖZNE VE BİLİNÇ yaratmaya çalışmıştır
- Hegel, açısından ÖZNE VE BEN toplumsal bir olgudur. Hegel'e göre KENDİNİN BİLİNCİ, ötekini gerektirir. Bir insanın kendine BEN diyebilmesi için, karşısında ÖTEKİLERİNİ olması gerekir. Ayrıca **Ortaçağ'daki BEN kavramı ile Modern çağdaki BEN kavramı da birbirinden farklıdır.**
- Bilincin farklı anlaşılması nedeniyle, Kant ve Hegel'in Fenomenolojiden anladıkları da farklıdır. Kant açısından Fenomenoloji, şeylerin bize görünüş biçimlerinin incelenmesidir. Oysa Hegel açısından Fenomenoloji, bilincin tarihsel süreçte yaşadığı deneyimlerinin bilimidir.

C) Kant'ın AKIL VE ÖZGÜRLÜK ANLAYIŞININ ELEŞTİRİSİ

- Hegel'e göre, Kant felsefesinin amacı akli sınırlandırmaktır. (Kant: İnanca yol açmak için bilgiyi sınırlandırdım)
- **Hegel'e göre, Kant, AKLIN** hakikate ulaşma talebini mahkûm etmektedir. Kant, hakikate ulaşmaktan vazgeçmiştir.
- Kant, duyumsal ve duygusal dünya dışında yarattığı bu metafizik dünyada yalnızca AKIL yoluyla özgürlüğe ulaşacağına inanmaktadır.
- Hegel, tarihten, toplumdan ve kültürden bağımsız olan bir AKIL anlayışını eleştirir.
- **Ben** merkezli bir AKIL VE ÖZGÜRLÜK anlayışı, bireyin çıkarını en YÜCE amaç olarak görür. Bu durumda ise, özne hem kendini toplumun üstünde görür hem de bir toplumun üyesi olmasını keyfi bir karar olarak görür.
- Kant felsefesi, mevcut durumun aşılmasına ilgi göstermez. Kant felsefesinde, mevcut gerçekliğin olumsuzlanması yoktur.
- Kant, denize girmeden yüzmeye öğrenmek istiyor

D) Kant'ın AHLAK ANLAYIŞININ ELEŞTİRİSİ

- Bilindiği gibi Kant, TRANSCENDENTAL BEN'i, tek başına ahlaki yaşamın kurucusu olarak görür.
- Kant'a göre OTONOM bir varlık olarak insan, kendi yasasını kendisi koyan ve bu yasaya uyan bir canlıdır
- Hegel'e göre Kant 'neden ahlaklı olmalıyız' sorusuna ikna edici bir cevap verememiştir. Çünkü toplumu ilgilendiren ahlaki sorun, bireyin otonomluğuna bırakılmıştır.
- Otonom bireyin akıl idesinden türetilen ahlakı anlayışını Hegel EKSİK bulur. Çünkü ahlak içinde yaşanan toplumun ürünü olmalı. Neyin ahlaklı olup olmadığını, bireyler diğer insanlarla ilişkileri sonucu öğrenebilirler.
- Hegel açısından Kant'ın öznenin OTONOM olmasından ahlaki soruna yaklaşması, ahlaksızlığı meşru kılmaya götürebilir. Çünkü bireyler, kendi doğru bildikleri ahlaki ilkeleri, devlet ve topluma dayatmaya kalkabilirler.
- Hegel'e göre Kant, bireysel çıkarlar ile toplumsal-kültürel değerler arasında dengeli bir bağ kurmayı başaramamıştır. Dolayısıyla Kant, nesnel ahlak anlayışına geçiş yapamamıştır.
- Kısaca, Kant, ahlak anlayışını AKIL VE ÖZGÜRLÜK üzerine kurar. Hegel, bu yaklaşımı eksik ve sorunlu bulur: Çünkü Hegel açısından önemli olan, öznenin iradenin toplumsal iradeye bağlanmasıdır.